

ETT HUS

**BOSTADSRÄTTSFÖRENINGEN SOLHJULET
BERÄTTELSEN OM ETT AV FÖRENINGENS HUS**

SOLLENTUNA

Författningenligt kungöres härmed
att kommunalfullmäktige i Sollentuna
köping den 18 maj 1960 beslutat antaga
förslag till stadsplan för

Område öster om Edsbergs centrum.

Sollentuna den 3 juni 1960

Byggnadsnämnden

Tidigt 1963 – när bostadsrättsföreningen Solhjulet fortfarande var långt från färdigbyggd – öppnar »Epoken Snabbköp« i början av Kruthornsvägen. I entusiastiska stunder talar man om ett »affärshus« där snabbköpet, skomakaren, frisören och konditoriet tillsammans bildar »Ribbings Center«.

Hösten 1963 invigs Edsbergs Centrum – som under en lång period blir Sollentunas största centrumanläggning – med 17 butiker (jo, sjutton olika butiker inklusive post, två banker och apotek). Sedan var det väl egentligen bara en tidsfråga!

Epokens Livs blev en allt sorgligare uppenbarelse för varje årtionde som gick – ICA dumpade lokalen efter 30 år på grund av »bristande lönsamhet« – men förvånande nog gav sista handlaren upp först efter butikens femtioårsdag. Övriga delar av »Ribbings Center« var då tomma – både frisören och skomakaren redan ombyggda till bostäder – förutom konditoriet som moderniserats till restaurang. Under hösten 2017 byggdes butiken om till lokaler för de som arbetar dagligen med föreningen men också till en ny stor dygnet-runt-öppen tvättstuga.

Nu när en Epok just gått i graven – och affärshuset fått nytt liv som Föreningshus – berättar vi affärshusets historia som en del av verksamhetsberättelsen för 2017.

Ninni Lund
ORDINARIE LEDAMOT
OCH ORDFÖRANDE

Bibbie Borell
ORDINARIE LEDAMOT
OCH VICE ORDFÖRANDE

Charlotte Hagert
ORDINARIE LEDAMOT
OCH SEKRETERARE

Maritha Björkengren
TJÄNSTGÖRANDE SUPPLEANT

Christer Lindberg
ORDINARIE LEDAMOT

Yvonne Junling
SUPPLEANT

Martin Vondracek
SUPPLEANT

Niklas Carving
SUPPLEANT

Edsberg i slutet på sommaren 1956. Här i skogen till vänster ligger nu bostadsrättsföreningen Solhjulet. Pilen pekar ungefär på höghusets ena gavel (Kruhornsvägen 68).

Fredagen den 10 augusti 1956 cirklar ett litet enmotorigt flygplan över Sollentuna. Den ena sidans dörr är öppen och där hänger en man halvvägs ut ur planet, med en fot på vingen, och en stor tung kamera i famnen. För de allra flesta skulle detta vara en mardröm – men för Oscar Bladh var det bara ytterligare en dag på jobbet. De första flygfotografierna tar han 1918 – när han gör militärtjänsten – och de sista under sommaren 1972 när han plåtar alla sjöar i Stockholms län från luften.

Precis efter tio på förmiddagen – det kan man räkna ut med ledning av hur skuggorna faller den här fredagen – flyger planet österut på låg höjd mot Danderyd. Oscar Bladh knäpper där ett fotografi med en massa skog, några skogsvägar, ett par åkrar och i nederkant några huslängor och ett dussin villor.

Det slumpar sig så att bilden är en av de bästa som visar den plats där bostadsrättsföreningen Solhjulet inte låg – inte låg förrän först några år senare. Den slingrande väg som följer skogen i bildens vänstra del är i dag Danderydsvägen. I övre högra hörnet på gårdet i bildens nederkant finns idag en bensinstation (Shell) – och i det vänstra hörnet på samma gårde korsar Danderydsvägen med Yxvägen som sedan blir Ribbings väg. Huslängorna man ser i bildens nedre del är tegelradhusen på Rudbäcks väg

och villorna i två snedställd rader, ligger än i dag på Baronvägen.

Två hus i mitten på bildens nederkant bildar ett L, och i det kortare liggande huset finns tre sammanbyggda radhus i »engelsk stil«. Det mittersta har adressen Rudbecks väg 121 och där satt hovrättsassessorn Mauritz Bäärnhjelm och var förbannad. Han tycker att han har goda skäl – för han är lurad! Bara något år tidigare har han köpt sitt radhus. Ett rofylldt hus i skogsbrynet, lantligt så det förslår, fina kantarellställen och åkern intill plöjer man fortfarande med häst.

Men snart är det slut med idyllen. Mauritz Bäärnhjelm har precis insett att man just planerar för att bygga i »hans« skog. Utsikten från hans vardagsrum kommer att störas av ett gigantiskt höghus. Med en längd på 200 meter och 8 våningar högt blir det Sollentunas största bostadshus.

Och det är inte bara ett hus på gång utanför Mauritz pedantiskt skötta trädgårdstäppa – planerna är osannolikt omfattande. På ritbordet finns en ny stadsdel där man hugger ner skogen, bygger på gårderna, anlägger vägar och bygger över 40 nya hus med närmare 1.800 nya bostadslägenheter, flera skolor, ungdomsgård, biograf och ett affärscentrum (under många år det största i Sollentuna).

Mauritz Bäärnhjelm – som föddes i en familj där i vart fall tre generationer före honom också varit jurister – insåg att

det sannolikt bara fanns ett sätt att stoppa planerna på att bygga i Edsberg. Det var att engagera sig i lokalpolitiken och snart var han också ledamot i Sollentuna kommunalfullmäktige.

– Egentligen borde inget hus fått byggas i Edsberg, det hade varit mycket bättre med bevarad skog, säger Mauritz bestämt drygt femtio år senare när han till slut ringer tillbaka, de här byggplanerna var också rent faktiskt den enda anledningen till att jag alls gav mig in i politiken.

Mauritz var inledningsvis övertygad om att han den formella vägen skulle kunna stoppa bygget men den 18 maj 1960 förlorar han slaget. Då var det nämligen dags för kommunfullmäktige att fatta beslut om den nya stadsplanen för den östra delen av Edsberg – med bland annat det så förhatliga höghuset. Ledamoten herr Mauritz Bäärnhielm säger i debatten att området kommer att exploateras för hårt och han är »särskilt kritisk beträffande det i södra planområdet inlagda långa bostadshuset« och yrkar på fullmäktige skall skicka tillbaka förslaget till byggnadsnämnden.

– Jag insåg ganska snart att det var ett fåfängt försök, skrattar han, men bakom skrattet finns ett helt liv senare fortfarande allvaret. Mauritz lägger an den bistra stämman han förmodligen använde i rättssalarna för att läxa upp rattfyllerister och repeterar envist, lite för sig själv, att »Edsberg aldrig borde byggts«.

Fullmäktigeledamoten Herr Gösta Welin, som sitter stadigt på två stolar – han är nämligen också styrelseledamot i bostadsrättsföreningen Solhjulet – tycker dock å andra sidan, att det är en himla fin idé att bebygga i Edsberg. (Så här i efterhand kan man också lite roat notera att bostadsrättsföreningens styrelse troligtvis undertecknade alla viktiga avtal med byggfirman redan två dagar före den avgörande omröstningen i kommunfullmäktige – man måste ha sett den omröstningen som en ren formalitet.)

Det blir omröstning i fullmäktige och Wallins sida vinner en förkrossande seger. Bäärnhielm skriver ensam under en reservation. Bara några minuter senare beslutar fullmäktige enhälligt att sälja en stor del av Edsberg till den då nybildade bostadsrättsföreningen Solhjulet (sannolikt inte heller särskilt överraskande – och Gösta Welin deltar tveklöst även i det beslutet). Mauritz inser att kriget är helt förlorat – bara kapitulation återstår – så han säljer strax radhuset och flyttar med familjen till en villa i Bromma (och blir sedan en av Sveriges ledande experter på fastighetsrätt).

Ska man vara riktigt krass så var Mauritz engagemang i frågan alldeles för sent – de år han satt i fullmäktige var i realiteten bara en ren transportsträcka för planerna på Edsberg. De avgörande besluten fattades drygt 10 år innan han flyttade till Sollentuna – när han fortfarande studerade juridik i Uppsala.

FRÅN FRISTAD TILL KOMMUN

Sollentuna var i början av 1900-talet – något grovhugget beskrivet – som tv-serien Downton Abbey. Skillnaden var i huvudsak att familjen i mitten inte hette Crawley utan Rudbeck och slottet Edsberg och inte Downton Abbey. Samhället roterade annars på samma vis kring slottet. Den adliga familjen ägde jorden sedan 200 år, bodde i slottet, var största arbetsgivaren och ingenting skedde utan baron Rudbecks nådiga tillåtelse. »Herren över Edsberg« (olika manliga representanter av familjen Rudbeck) hade redan varit maktcentrum i Sollentuna i många, många generationer.

Men redan under de första åren på 1900-talet börjar familjen Rudbeck sälja mark – det för att i vart fall tillfälligt rädda sin trassliga ekonomi. I början till privata exploateringsbolag som bygger nya villastäder som exempelvis Edsviken och Tureberg. Dessa »städer« är egentligen små privata och självständiga samhällen och har faktiskt rätt att ta ut »skatt«. Varje villaägarförening fixar med försörjning av el och vatten. De bygger egna vägar och bestämmer helt oinskränkt vilka hus som ska byggas (det här var långt före systemet med bygglov). Man har till och med egen brandkår – tänk Kristiania i Köpenhamn minus hasch så hamnar man ganska rätt.

Men strategin att sälja familjesilvret fungerar som alltid dåligt – det oavsett hur adlig man än är – och försäljningarna

blir allt mer vidlyftiga. 1946 försvinner det sista av marken när 3,5 kvadratkilometer mark säljs till kommunen. Därefter återstår bara slottet (visserligen med park och lite ladugårdar) men även det faller i mars 1955 – då även det köps in av kommunen. Våren 1957 försvinner familjen helt från Sollentuna när den sista baronen, som sålt slottet med förbehåll att få bo kvar livet ut, avlider. Ett drygt år senare säljer dödsboet slottets inventarier på auktion.

Det var så sent som i mitten på 40-talet som en egentlig kommun – med den tidens terminologi »köping« – bildades. Innan det består »det allmänna« till stora delar istället av de förvånansvärt självständiga villaföreningarna som vi redan nämnt. Den tidens starke man i den lokala politiken (A.W. Wikström) sammanfattar läget sommaren 1943: *»En fastare samhällsform är absolut nödvändig. Här i Tureberg har vi ingen samhällsform alls. Allt som har gjorts har fått skötas av fastighetsägarnas frivilliga sammanslutningar.»* Den nya organisationen – köpingen – inleder direkt arbetet med att skapa ordning och reda, och staka ut fasta planer inför framtiden.

Riksdagen hade då just också fattat beslut om att det är kommunerna som skall ha ansvaret för att planera för bostäder – och att staten sedan skulle finansiera byggena genom lån och stöd av olika slag. Man ville på det sättet lösa både den skriande bostadsbristen, men

Den här fotografiet är taget hösten 1954. Mannen som plöjer heter Karl Almlöf och han gör det på Edsbergs Gärde. Det vill säga precis där Edsbergs Centrum ligger idag.

också se till att de bostäder som finns (byggs) håller en anständig standard. Här föds den så kallade »sociala bostadspolitiken« som på ungefär 30 år skulle ta den svenska bostadsstandarden från en av de sämsta i Europa till den allra bästa.

Uppdraget att skapa en plan för Sollentunas bostäder, en »generalplan«, gick under första halvan av 1940-talet till »Eglers stadsplanebyrå« – ett företag som var specialiserade på »samhällsplanering«. Sverige skulle omdanas i grunden (välfärdsstaten byggas) och marknaden för stadsplanerare var gigantisk. Det är Eglers fel, eller möjligen förtjänst, att för att ta ett par exempel från en lång lista, Kristinehamn, Landskrona, Höganäs, Linköping och Kiruna ser ut som de gör.

Utmaningen i Eglers uppdrag blir tydlig när man redan i förordet på »generalplanen«, som blir klar ett par år senare, konstaterar att en inledande svårighet är att det inte fanns någon vettig karta över hela kommunen att utgå från (vi talar nu mitten av 1940-talet inte 1440-talet). Man får helt enkelt börja med att rita karta och den färdiga generalplanen tar sedan sikte på hur Sollentuna ska förändras fram till 1970 – alltså under de närmaste 25 åren.

Det ligger naturligtvis nära till hands att tro, att generalplanen från 1946 kan vara ett dokument som, präglad av den framtidsoptimism som då fanns, skulle kunna

vara ganska enkelt att göra sig lite lustig över. Så som det så ofta är med planer för framtiden – men om man undantar en inplanerad flygplats *»flygteknikens mycket snabba utveckling kan mycket väl tänkas leda till att inom en överskådlig framtid små flygmaskiner, kanske företrädesvis helikopters eller autogiros kommer att bli tillgängliga för en större allmänhet«*, så kan man i dag konstatera att när det gäller de tekniska lösningarna så blev Sollentuna i dag, i stort, som man tänkte sig då.

De nya bostadsområden som planeras i generalplanen – byggs också. Samma sak med vägar, tunnlar och mycket annan infrastruktur. Ett undantag är lyckligtvis en oljehamn i Edsviken för djupgående tankbåtar – olja och bensin har under det »senaste årtiondet« blivit allt viktigare och man tänker sig ett antal stora cisterner efter Edsvikens norra strand.

DET NYA SAMHÄLLET TAR FORM

Så långt det rent tekniska, men i generalplanen finns också mycket tankar kring det sociala. *»En aktiv demokrati förutsätter ett aktivt samarbete människor emellan, och planläggningen har vissa möjligheter att medverka härtill genom att samla bebyggelsen kring tydligt formade centra, till vilka förläggas de anläggningar som är gemensamma för bebyggelsen.«*, skriver man med tydlig referens till Tyskland där det som bekant just gått åt helvete. Nu ville man planera för ett samhälle där folk skulle vara snälla – tio

är tidigare var de tyska idealen för samhällsplanering väldigt populära – men av förklarliga skäl inte längre.

»Det kulturella livet inom Sollentuna är av ganska liten omfattning. Ur sociologisk synpunkt är de nuvarande förhållandena otillfredsställande och ändringar därför önskvärda.» Inom varje bostadsområde ska det därför byggas ett medborgarcentrum – en samlingspunkt såväl för vuxna som för barn. Här ska föreningar och klubbar ha sina sammanträden, här ska unga kunna sysselsättas med studier och sport och här ska *»husmödrarna kunna träffas under dagen och barnen kunna parkeras»*. Folkuppfostrande konstateras slutligen att *»en höjning av intresset för teater och musik är ett allmänt önskemål.»*

Slutligen ägnar sig stadsplanerarna en del åt att fundera på hur framtidens bostäder ska se ut – och vilken service som man vill ska finnas i samhället – utöver medborgarcentrumen. För att alls förstå resonemangen kring bostädernas standard måste man göra en liten utvikning och titta på hur man bodde i Sollentuna i början av 1940-talet. Eller egentligen närmare bestämt 1939 för då genomförs en »allmän bostadsräkning» vilket är en föregångare till »folk och bostadsräkningen». Resultatet av den här kartläggningen av de som bor i Sollentuna finns naturligtvis också bevarat i kommunens välordnade arkiv.

I flerbostadshusen består över en tredje-

del av lägenheter med ett rum och kök. I dessa lägenheter bor samtidigt en tredjedel av alla barn. Det leder till att nästan varannan lägenhet klassas som trångbodd och att hela sju av tio barn som bor i en hyreslägenhet är trångbodda. Begreppet »trångboddhet» innebar på den tiden att man bodde fler än två personer per rum. Trångbodd blir man alltså i en tvåa först när mamma och pappa får det tredje barnet.

Trångboddheten är med andra ord enorm i hyreslägenheterna (bostadsrättslägenheter fanns inga i Sollentuna på den tiden), men också var sjunde villa är trångbodd – enligt samma norm. Men det är inte bara trångt. Den materiella standarden är med dagens mått mätt synnerligen påver – många av oss är idag inte beredda att leva så ens under någon enstaka semestervecka. 44 procent av lägenheterna saknar centralvärme – de får med andra ord elda själva. 86 procent saknar badrum, och närmare 40 procent saknar helt vatten och avlopp. Här kan också nämnas att när en »statlig trafikräkning» genomförs 1936, på huvudvägen mellan Helenelund och Tureberg (nuvarande Sollentuna centrum), så är 62 procent av »fordonen» som passerar cyklar.

Men sammantaget tillhör de som bor fem personer i en tvåa, utan värme och rinnande vatten, ändå den lyckliga gruppen för bostadsbristen är akut. De lokala tidningarna innehåller ständiga

notiser om hur man hittat folk som bor i uthus, skjul och åtta personer i en etta. I Sollentuna finns ett antal sportstugeområden och dessa utgör också enligt generalplansförfattarna ett särskilt »problem«, för där har folk i stora skaror bosatt sig permanent. »Ur sanitär och samhällsekonomisk synpunkt är denna utveckling synnerligen olämplig«.

EDSBERG ETT MÖNSTERSAMHÄLLE

Edsberg är annars när generalplanen skrivs obebyggt, obefolkat och överväxt med skog. Men, skriver man, *»då det är kommunen som själv ska exploatera [Edsbergs]området bör här tillfället begagnas att bygga upp en mönsteranläggning, från början försedd med alla nödvändiga gemensamhetsanläggningar. Den kan sedan tjäna som förebild för exploatering på annat håll, såväl kommunal som enskild, varför inga medel att uppnå de mest idealiska förhållanden bör lämnas oprövade.«*

Totalt konstaterar man också att det bor 600 personer i Edsberg – och det beror enbart på att man i stadsdelen Edsberg också räknar in Landsnoraområdet (här hittar man också många av de förhatliga sportstugorna). Översiktligt tänker man sig att den nordvästra delen av Edsberg ska bli ett industriområde – så blev det och centralt i det området ligger i dag bilprovningen och ett gäng mindre industrier. I norra delen vill man lägga en idrottsplats och en motorbana – och så

blev det också även om motorbanan istället blev en slalombacke. Efter Danderydsvägen ska det åka »trådbussar« – och det stämmer också även om »tråddelen uteblev. Det blev bensindrivna bussar istället för sådana som drivs med elektricitet från en ledning (tråd) som följer vägen. (Men som en följd av dagens miljödebatt kastar de som planerar kollektivtrafiken återigen lystna blickar på den här tekniska lösningen.) Området kring Edsbergs slott ska bli ett »kulturresevat« och på något sätt kan man kanske säga att det också blivit det under de senaste decennierna.

»Butikerna bör så vitt möjligt koncentreras till bestämda butiksområden«, och man föreslår ett sådant område söder om industriområdet – vilket alltså är ungefär där »Edsbergs Centrum« till slut hamnade. Stadsarkitekten Lage Knappe beskriver också dess placering närmare i sina memoarer; »I en dalsänka mellan bergen närmast ovanför gårderna fanns en uthuggning med en kallkälla, där man kunde se kavallerienheterna vattna hästarna. Ett naturligt läge för ett stadsdelscentrum.«

Ett sätt att utreda vilken service som önskas i detta framtida mönstersamhälle var den »frågeformulärsundersökning« som kommunen genomförde 1946. Frågeformuläret (enkäten) finns naturligtvis bevarad i kommunens arkiv – men det förefaller med dagens mått nästan komiskt tendentiös. Huvudfrågan är for-

mulerad enligt principen »Saknar Ni inte;« och därefter en uppräkningslista med »större bio, hobbylokaler för ungdomen, lekskolor, busslinje i samhället«.

Som man frågar får man som bekant också svar och inte helt oväntat »saknar« 33 procent »större bio«. 16 procent efterlyser på eget initiativ »samlingslokaler« och ytterligare 8 procent önskar sig »kollektiv tvättstuga«.

I generalplanen återfinns också sex stycken centrala tvättanläggningar och man konstaterar att för att »ekonomiskt kunna driva en inlämningstvätt behövs åtminstone 1 ton tvätt per dag, vilket motsvarar tvätten från ca 1.500 hushåll.« Men det ska nog inte vara några problem, för »erfarenheten från sådana anläggningar visar en ständigt stigande anslutning«.

Det här var inget unikt tankegodis för just Sollentuna. Ungefär samtidigt (1947 om man ska vara exakt) publicerades en tjock statlig utredning med namnet »Kollektiv tvätt. Betänkande med förslag att underlätta hushållens tvättarbete«. Det här är i dag, 70 år senare, synnerligen underhållande läsning, och ett lite längre citat måste få hänga med här.

»I dessa anläggningar får husmödrarna själva utan sakkunnig ledning utföra arbetet. Härvid riskerar man att husmödrarna, som är bundna av traditionella

metoder, låter dessa påverka förfarandet vid tvättningen. Den maskinella utrustningen kommer på så sätt i många fall att användas felaktigt, och slitaget kan bli ändå kraftigare än vid vanlig handtvätt. Därtill uppnås inte den besparing vare sig beträffande energi, tvättmedel eller arbetskraft som skulle erhållas om arbetet utfördes under sakkunnig ledning. För att råda bot härpå har föreslagits att man skall utbilda en stab av tvättassistenter som efter behov kunde biträda husmödrarna.«

Lösningen på livets alla problem var således kollektiva tvättstugor – på gränsen till kollektiva tvätterier. Hemmatvätt i maskin tyckte man självfallet var helt underlägsen detta sätt att tvätta. Värt att notera är också att så sent som 1955 beräknas att 70 procent av all tvätt i Sverige tvättades för hand – det vill säga »på köksspisar och i badkar«.

I Edsberg tar det imponerande inte ens fem år – från idé i generalplanen till att första familjerna flyttar in. Det första som byggs blir ett område med enbostadshus på »Edsbergs gårde« – mellan dagens Edsbergs Centrum och Edsbergs slott. En del förhållandevis enkla villor men också ett område med »engelska« radhus i tegel – det var för övrigt just ett sådant som Mauritz Bäärnhielm bodde i. De närmare 130 radhusen ritades av arkitekten Henning Orlando och den första familjen flyttade in i september 1953.

Edsberg fotograferat från luften 1950.

Fotografierna från förra sidan och nästa sida lagda på varandra.

Edsberg fotograferat från luften 1966 - för bara femton år sedan var det bara skog på en kulle.

Området väcker en storögd uppmärksamhet och Svenska Dagbladet intervjuar i februari 1955 ingenjör Björnsson som berättar att avgiften ligger på 237 kronor per månad, radhuslägenheterna kostade 2.850 kronor att köpa och att »sovstaden« faktiskt är ett »socialt medvetet kollektiv«. Det där senare med en klar antydning om att samtiden – i vart fall de som läste Svenska Dagbladet – antog att det handlade om någon slags glorifierad slumbebyggelse.

MEN DET BIDDE ETT PROBLEMOMRÅDE

Då har man också börjat bygga flerbostadshus i Edsberg. De första placeras i ett område kring Skyttevägen. Därefter, 1957, inleds ett gigantiskt byggprojekt där man bebygger området innanför Ribbings väg. Det blir närmare 1.000 nya hyreslägenheter – och första gången som området nämns på nyhetsplats i tidningarna, handlar det symptomatiskt om att »sex poliser grep farlig rymmare«.

Lage Knape, som var stadsarkitekten i Sollentuna på den här tiden, skriver i sin egensinniga memoarbok »Sollentuna socken blir stadsbyggd« om varför man valde att bygga två stora bostadsrättsföreningar i Edsberg. De »förskräckliga höga, tjocka och långa husen« ovanför Edsbergs centrum, som Knape i sin bok genomgående förklenande kallar »elefanthusen«, fick snabbt »bekymmer med hyresklientelet« och med insprängda bostadsrättsföreningar skulle man hindra att hela Edsberg fick (samma) dåliga rykte.

Den ena bostadsrättsföreningen Platån skulle innehålla cirka 500 lägenheter och den andra, som skulle bli bostadsrättsföreningen Solhjulet, skulle bli något mindre och inrymma cirka 450 lägenheter. Men styrelsen i Solhjulet, som i huvudsak bestod av kommunala politiker, ville mer.

En arkitekt – Ernst Grönwall – anlitas och han tar fram ett tiotal olika förslag på hur man kan disponera det nya området som än så länge går under namnet »östra Edsberg«. Stadsarkitekten Knape går sedan igenom förslagen och fastnar för förslag nummer 6 som innebär två ungefär lika stora bebyggelsegrupper, den ena 3-vånings lamellhus, den andra 9-vånings punkthus. Gruppen med 10 höghus tänkte man sig i sluttningen mot söder – ganska exakt där föreningens höghus i dag ligger. Bara i »östra Edsberg« skulle det med detta förslag finnas 830 lägenheter. Det är nästan lika många som man från början tänkt sig i de båda bostadsrättsföreningarna tillsammans.

Förslaget går på remiss till byggnadsnämnden i köpingen – återigen stadsarkitekten Lage Knape – och han är fortfarande inte så förtjust i höghusen. »En tvivelaktig hustyp« skriver han bland annat i promemoria daterad i juli och påpekar också att de hus som ligger närmast Edsbergs Centrum (det som nu är Kaplansbacken) inte bör byggas för den marken kan istället behövas för ett utbyggt köpcentrum. Men problemen är

egentligen större än så skriver stadsarkitekten: kommer skolorna att räcka till; är centrumanläggningen stor nog för de butiker som måste finnas; är avloppsnätet dimensionerat för att klara fler lägenheter än de från början tänkta; finns det tillräckligt med lekplatser; var skall gatorna gå; borde det inte finnas en butik i området? Den senare frågan besvarar han delvis själv genom att samtidigt föreslå att föreningen i området ska rita in en »lämpligt belägen butik av storleksordningen 200-250 kvadratmeter«.

SÅ FÖDS PLÖTSLIGT AFFÄRSHUSET

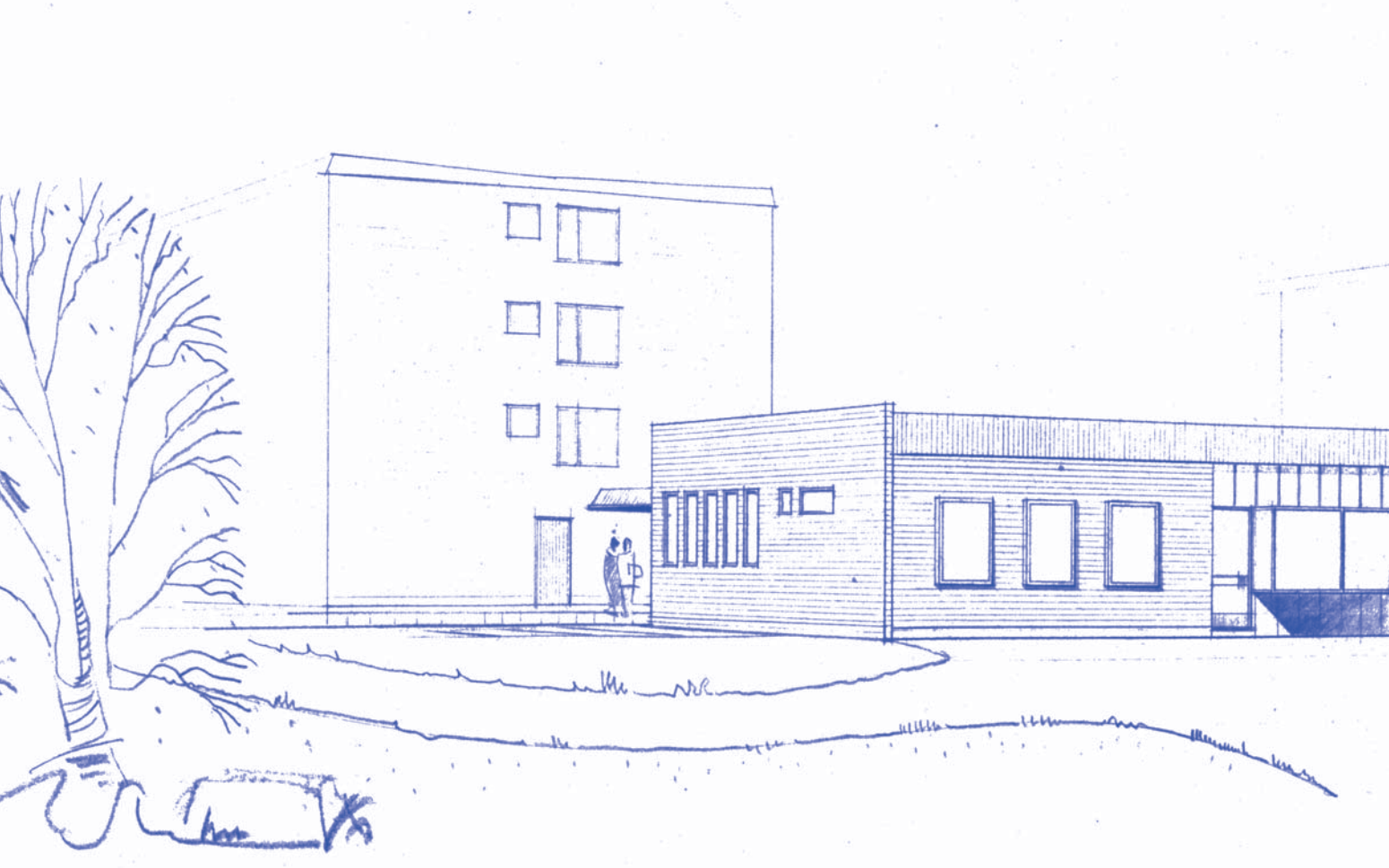
Styrelsen i föreningen skickar stadsarkitektens utlåtande vidare till en direktör Alm som arbetar på Familjebostäder. Han är den tidens stora expert på hur man planerar butiker i nya bostadsområden. Uppdraget till Alm från föreningen verkar – om man läser mellan raderna – ganska klart. Skriv en trudelutt som visar att Lage Knappe har fel och att föreningen ska få bygga som de vill. Hos direktör Alm är världen också enklare och det finns inga problem överhuvudtaget i föreningens förslag. Edsbergs Centrum kommer lätt att kunna betjäna ytterligare några 100 lägenheter. Det är i själva verket bara bra med fler invånare i Edsberg, det »förstärker butikernas kundunderlag« och någon risk för att »centrums yta blir för liten föreligger icke«. Det finns också »möjlighet till en butiksgrupp vid infarten till området, där det förresten är riktigare att förlägga en sådan än – såsom stadsarkitekten tycks

tänkt sig – längre väster ut«. Men egentligen är den stora livsmedelsbutiken i området »inte motiverad« eftersom två stora livsmedelsbutiker, Konsum samt en privat redan planeras i Edsbergs Centrum.

På en ritning över området daterad i november 1959 – som också är den äldsta bevarade – finns ett affärshus inritat. »Vid infarten till området har föreslagits en I-vånings butikslänga«, skriver Ernst Grönwall i ett följebrev någonstans precis före jul 1959. Tanken på tio höghus är nu död och den har ersatts med det stora långa höga hus som sedan byggdes. De två första husen mot Edsbergs centrum finns inte – marken reserverades för utvidgning av centrum – men ett par månader senare återkommer även dessa två hus.

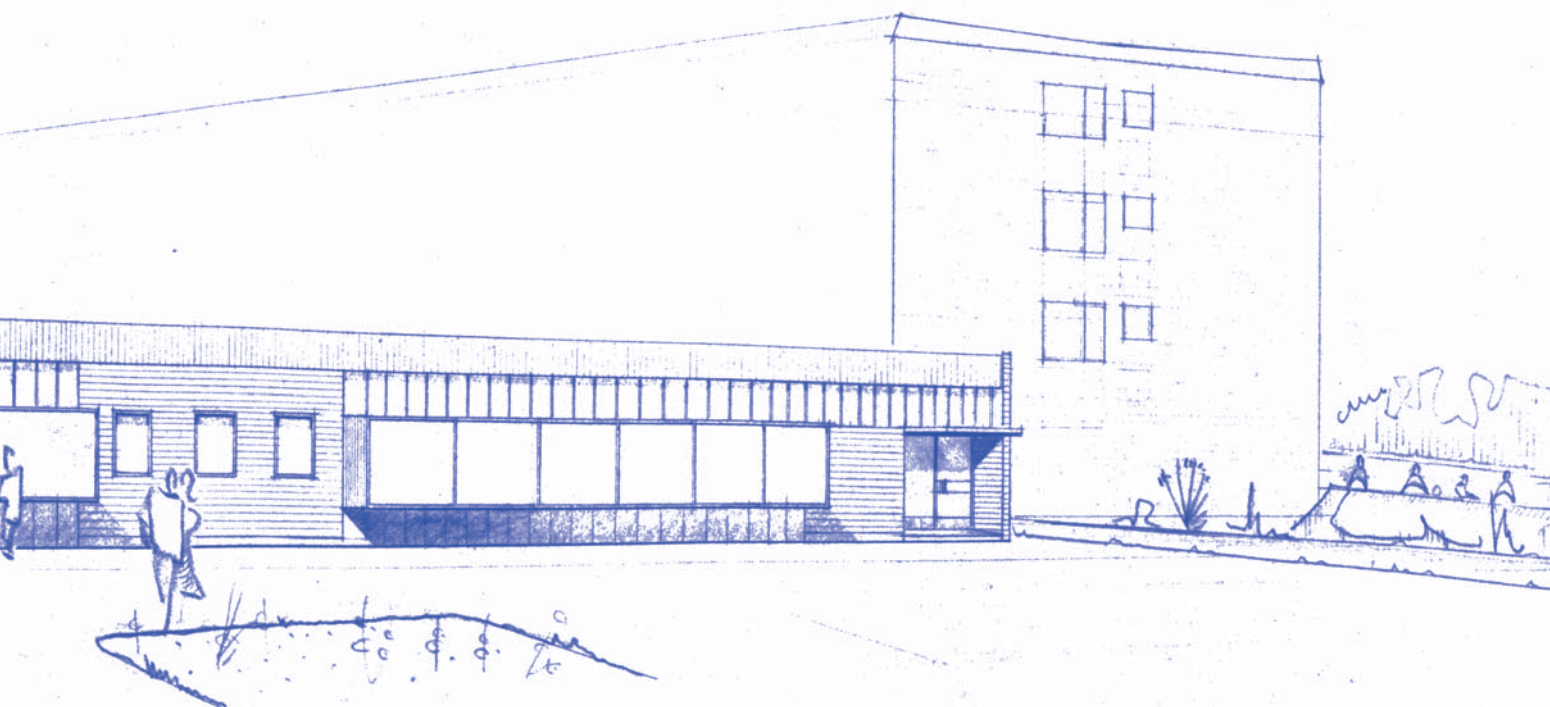
Nu är världen inte riktigt så enkelt inritad att det räcker med att få med sig stadsarkitekten. Det finns en annan, mycket mäktigare och mer inflytelserik person som måste med, och det är i formell mening »Konungen« – lite mer jordnära i form av Kungliga bostadsstyrelsen. Det här är innan reformen av grundlagen 1973 och formellt är det Kunglig Majestät som är staten. Föreningens första brev till den instansen är också följdriktigt ställt till »Konungen« och föreningen anholder – på fullt allvar och får man förmoda med vederbörlig högtidlighet – »i underdånighet« om att Kungliga bostadsstyrelsen måtte bevilja lån. För statliga lån är en förutsättning för att det alls ska bli några hus.

DEN ALLRA FÖRSTA TECKNINGEN AV HUR ETT AFFÄRSHUS

I slutet av sommaren 1960 sitter arkitekten Ernst Grönwall och skissar på ett affärshus i projektet »Östra Edsberg«. Övervåningen innehåller ett snabbköp och ett konditori – och av en annan mer formell ritning som är daterad samtidigt framgår att man redan här planerar för ESSVE (det vill säga ICA) och Perssons Konditori. Huset har ännu ingen undervåning, men bara några veckor senare inser föreningens styrelse hur bra idé som det vore med en gigantisk källarlokal.

S I BÖRJAN AV KRUTHORNSVÄGEN SKULLE KUNNA SE UT.

ÖSTRA EDSBERG

PERSPEKTIV AV BUTIKEN

HUS 13

Skala

ERNST GRÖNWALL

STHLM. D.

ARKITEKT SÄR

TEL. 202844, 214844

RITN. NR.

302-

Systemet med statliga lån för bostadsbyggande var ganska nytt, och det kom till för att lösa den akuta bostadsbristen, men man ville också från politikernas sida vara med och bestämma hur husen skulle se ut. Det är bara att gå tillbaka ett par sidor i det här häftet så ser man också att bostadsstandarden verkligen behövde förbättras. 1954 ger Bostadsstyrelsen också ut skriften »God bostad« med en massa regler kring hur just goda bostäder bör vara utformade. Följde man inte dessa regler så blev det heller inga lån. Här i föreningen brukar vi stolt säga att det är den skicklige arkitekten Ernst Grönwall som skapat husen – »ända ner till hur listen på den utdragbara skärbrädan skulle se ut«. Men ska man vara riktigt uppriktig så ska också Bostadsstyrelsens regler få en stor del av äran.

Att på bästa sätt anpassa sig till lånereglerna utvecklades snabbt till en ren konstart. Riktiga konnässörer kan idag, genom att titta på fasaden till ett hus från den tiden, ange ungefärligt år för när låneansökan bifölls. Reglerna styrde storleken på fönster, att matplatsen skulle finnas i köken, platta tak – för lånereglerna ersatte inte merkostnaden för sadeltak. Kostnaden för taksprång, det vill säga den del av taket som skjuter ut över fasaden, ersattes inte. När man tittar närmare på husen i bostadsrättsföreningen Solhjulet så ser man också platta tak, inga taksprång samt matplatserna inplanerade i köken.

Målet blev naturligtvis att bygga husen billigare än det statliga lånetaket – på det sättet fick man faktiskt en slant över till driften under första tiden. Det visar sig också till slut att den totala kostnaden för att bygga föreningen hamnar 2,9 procent under lånetaket vilket motsvarar ungefär 1 miljon kronor. Snart, mycket snart, ska det visa sig var den miljonen, så att säga, kom ifrån.

LÅNEREGLERNA TAR ÖVER PLANERINGEN

Det var Skånska Cementgjuteriet – eller som det ibland heter internt och något nedlåtande i föreningens interna korrespondens från den tiden »skåningarna«, som fick uppdraget att bygga husen i bostadsrättsföreningen Solhjulet. I det uppdraget (entreprenaden) ingick också att anlägga vägar, dra ledningar i marken och planera trädgård. Det var ett totalt åtagande – från urskog till inflyttningsklara lägenheter. Skanska (som de mer internationellt heter i dag) hade då också en mycket stark lokal förankring i Sollentuna med en egen betongfabrik som låg ungefär där Sollentuna Centrum ligger i dag. De hade också precis byggt klart alla de hus (totalt över 1.100 lägenheter) som innesluts av Ribbings väg.

Chef för Skånska Cementgjuteriets Stockholmsavdelning var på den tiden en Arne Hillborg, och han förklarar Skanskas sätt att anpassa sig till lånereglerna så här; *»priserna i lånekatekesen gav också möjlighet att välja de byggelement eller detaljer som gav den bästa vins-*

ten». Reglerna tog med andra ord succesivt över arkitektens kreativa arbete – och ytterligare några år längre fram talar man till och med om »lånearkitektur«.

Föreningens dåvarande styrelse tar här också hjälp av verkställande direktören på Stiftelsen Sollentunahem (som ombildas ett antal år senare till det aktiebolag som kommunen fortfarande driver). Gösta Elghufvud träffar på föreningens uppdrag byrådirektören Bjurholm på Kungliga Bostadsstyrelsen. Mötet sker på Norges nationaldag 1960 och resultatet blir en promemoria till föreningens styrelse. Här konstateras att *»för butiksbyggnaden i hus 14 [en annan numrering av husen gällde i det läget – idag heter det hus 13] bör statliga lån kunna påräknas.*» Men på den preliminära ritningen står ordet »konditori« och det är inte alls bra, för man får mer lån för ett »bageri«. För att vara riktig säker på lån bör affärshuset byggas samman med *»invidliggande bostadshus, där det knappast räcker med enbart husen äro sammanbyggda – även lokalerna böra till någon del vara belägna såväl i butikshus som bostadshus.*»

Ända fram till den 1 september 1960 har affärshuset bara en våning. Det finns nämligen en arkitektritning bevarad daterad den dagen – och där finns ingen källare alls. Men det är samtidigt uppenbart att styrelsen sitter och funderar på lånereglerna och i mitten av oktober lämnar man ett uppdrag till »skåningar-

na« – som lever sitt dagliga liv med lånekatekesen – att utreda om *»möjlighet förelåge att genom förenklningar eller andra åtgärder förbättra ekonomin för byggnadsföretaget*«. Svaret ligger sannolikt i luften, för bara 9 dagar senare sammanträder styrelsen i föreningen. Det är ett extra möte, och det finns bara en fråga på dagordningen.

Kostnaderna för hela affärshuset uppskattas då till 670.000 kronor och belåningstaket är 612.000 – panik! »Skåningarna« föreslår att man ska kompromissa bort marmorgolvet i butiken till förmån för vanlig klinker. Minskningar av kylrum, kylskåp och frysar (»Frysrum i bageriet verkar även mer våld än brödet kräver») och så slutligen vill man ta bort den fasadbeklädnad i skiffer som Ernst Grönwall föreslagit. Styrelsen anslår dock lyckligtvis två månader senare, efter moget övervägande, de 5.000 kronor som behövdes för att skapa en av föreningens vackraste fasadpartier – baksidan av affärshuset i skiffer och glasbetong. Men lite marmorgolv och kylrum räcker inte på långa vägar och alla »tänkbara sätt till förbilliganden synes nödvändiga och vällovliga«.

Nöden är som bekant uppfinnarnas moder: Någon kommer på att man genom att höja upp hus 3, 4, 5, 12 och 14 kan skapa plats för 802 kvadratmeter kontorslokaler. Genom att också lägga källare under dessa fem hus och även under hus 13 (omnumreringen har nu skett så

Vintern på gränsen till vår 1963 och affärshuset är klart och inflyttat men höghuset bygger man fortfarande på. I huset till höger låg skomakaren som sedan blev Gerts Lås.

det är affärshuset) skapas plats för 2.695 kvadratmeter lokalyta som kan användas som lager eller garage. Enligt gällande regler så skulle dessa tillkommande lokaler ge ytterligare nästan precis en miljon kronor i lån. Så blir det också, men man måste – tycker styrelsen – *»beakta att trivseln i området icke finge fördärvas genom störande trafik eller skräpiga upplag«*. Här finns, som det ska visa sig lite längre fram, en viss ironi.

Att affärshuset får en källarvåning bestäms alltså i slutet av 1960 och skälet är lånereglerna – det är helt enkelt lönsamt att lägga till en våning. Men det tar inte slut där, för under de kommande två åren kommer styrelsen att kämpa (och det är faktiskt rätt ord) för att de nya lokalerna inte bara ska ge lån utan dessutom ska ge så mycket lån som möjligt. Det handlar om att med små justeringar skjuta det som väl objektivt sett är en »lagerlokal« mot att i stället vara en »arbetslokal«. Man uppfinner för att lyckas med detta en fast förbindelse in mot källaren under grannhuset (där Kruthornsvägen 20 ligger), kompletterar med ett kontor en våning upp i samma hus och installerar bättre belysning i källaren. (Om Du känner dig vilse bland lokalerna så finns en karta på sidan 34 i det här häftet.)

Slutligen, som det heter i det sista överklagandet av lånebeslutet hösten 1963, *»har man så att folk stadigvarande ska kunna arbeta i lokalen försetts med dags-*

ljus genom avschaktning utomhus och utförande av en i betong gjuten ljusschaktning utefter lokalens hela längd«.

Med detta anser man att lokalerna verkligen bör klassas som typ 4 (»eftersom det har förbindelse med kontorsrum i klass 3«) och verkligen inte som typ 5 – allt för de högre lånens skull. På samma sätt blir det glädje i styrelsen när man hittar en frisör som vill öppna salong i huset längst upp på Ribbings väg – det gör ju att den lokalen med ett penndrag går från »kontor« i låneklass 3 till »lokal« i låneklass 2.

JAKTEN PÅ HYRESGÄSTER BÖRJAR

Det finns i detta läge inga hyresgäster till de nya lokalerna i husets källare. Övervåningen är dock sedan länge uthyrd – man har klart med både butik och konditori redan på hösten 1959, redan innan man fått köpa mark eller kommit speciellt långt i planeringen av området. Den 12 januari 1960 skriver styrelsen i sitt protokoll att *»inom butikshuset kan förläggas en snabbköpsaffär samt ett hembageri – konditori. Grönwall lovade att kontakta Ica samt konditor N. Person«*. Att de här två lokalerna befolkas så snabbt beror faktiskt på att föreningen genom Sollentunahem fått ta över hyresgäster som blev över när man planerade Edsbergs centrum.

ICAs – egentligen Speceristernas Varuinköp som man kallade sig för – första kontakt med kommunen sker – vad man kan hitta i arkiven – den 10 december

1953. Konsum har då just kapat åt sig en affärslokal i Edsberg och Ica har fått nöja sig med en i »radhusbebyggelsen«. Det vill säga området med de »engelska radhusen« på andra sidan Danderydsvägen. Tydligt passar den byggherren dessutom på i hyresförhandlingarna, för den etableringen har kostat ICA – »centralmangel, samlingslokal samt uppvärmning«. Men ICA vill naturligtvis »göra en insats för en god samhällsplanering«, så man är inte sur för det (så skriver man i alla fall). I oktober 1955 skickar ICA en påminnelse om att man faktiskt verkligen vill till en bättre placering i Edsberg. När det brevet väl kommer till föreningens styrelse går det snabbt, för föreningen vill vara säker på att ha en hyresgäst. Redan den 4 februari 1960, noterar styrelsen »att Ica accepterade en butiksyta av cirka 300 m² vartill komme lagerutrymmen«. Hyran fastställs något år senare till 119 kronor per kvadratmeter och år.

Även konditorimästare Nils Persson har blivit över från Edsberg. Där ville han vara med, men Lindahls konditori vann irriterande nog, och »Nisses nuvarande lokaler i Helenelund är alldeles för små« skriver han högaktningsfullt den 14 september 1959. Och även här går det snabbt – Nisse skickar omgående ritningar till föreningen på hur han vill ha lokalerna inredda. Här hamnar hyran på 99 kronor och 30 öre per kvadratmeter och år. I avtalet ingår då också ett par »tjänstelägenheter« och Nisse själv, ver-

kar det som, hamnar i en liten lägenhet längst ner på Kruthornsvägen 40.

Knepigare är det med undervåningen på affärshuset. I januari 1962 är det mycket oklart vad man ska ha lokalen till. Söderbergs Försäljning AB, som enligt sin egen presentation »försäljer gruvmaskiner, ställinor, specialsmörjmedel och presentationer«, har då tackat nej till ett erbjudande om lokalen. Deko-Reklam har genom direktör Plan lovat att fundera och ska kanske återkomma eller inte. Riksarkivet – en något oväntad hyresgäst – är svåra att få tag på, men någon på Sollentunahem tror sig veta att de är intresserade av lokaler i Sollentuna.

Wasa Päls – som enligt brevpapper med stiligt tryck är »Europas största pälsaffär« – är under en period seriöst intresserade. De tänker sig att använda lokalen för kylförvaring av päls – och för att det ska bli bra vill man att takhöjden ska öka med en meter till 3,5 meter och att en mycket kraftig luftkonditionering ska installeras. Här skulle det alltså uppstå kostnader som inte skulle täckas av statliga lån och det ser föreningen som bekymmersamt. Totalt handlar det om cirka 50.000 kronor och föreningen funderar på om hyresgästen skulle kunna tänka sig att stå för detta i form av ett »stöd lån«. Det kan man inte, och slutligen kliver pälshandlaren av helt – eller som det heter med den tidens mer sirliga affärssvenska »eftersom lokalerbjudanden nu föreligga som i flera avseenden

överträffa Sollentuna-projektet se vi oss i bolagets intresse tyvärr nödsakade att avstå från Edert förslag».

HUR VAR DET NU MED CENTRALTVÄTT?

Därefter dyker en ny aktör upp i form av tvättfirma Elis Lundström & co. De är intresserade av att bygga en »kemisk tvättanläggning med mottagningsbutik« i den tomma lokalen. Det här verkar väldigt seriöst och skulle också stämma bra med kommunens generalplan. Det handlade inte om en kemtvätt i dagens mening där man några gånger om året lämnar in en blazer, utan om ett slags stortvätt som skulle betjäna närområdet. En liten mottagningsbutik – och gärna en filial i den andra stora bostadsrättsföreningen i Edsberg – samt på husets gavel särskilda nedkast där man enkelt kunde lämna sin tvätt. Till det kommer fyra eller fem automattvättmaskiner för inlämnings tvätt i butiksklokalen – »där husmödrarna själva tvättar«. Här handlade det om kemtvätt och inte om vanliga vattentvättmaskiner – sådana skulle finnas i föreningens vanliga tvättstugor. I något sammanhang kallades företeelsen för »självkem«. Av några ritningsförslag från den här perioden kan man gissa att tanken var att de två garagen närmast affärshuset skulle användas som butiksklokal och bygga ihop med kontoret.

Det hela verkar synnerligen konkret och föreningen upprättar ett förslag till hyresavtal och tar också in en kreditupp-

lysning på Abel Elis Lundström, men också på Aros-tvätten i Stockholm Aktiebolag som kommer att vara delaktig i rörelsen. Den tidens kreditupplysningar är underhållande läsning då de skiljer sig från dagens – de ger mer intryck av att vara rapporter från en privatdetektiv. Herr Lundström »beskrivs såsom driftig och energisk samt anses tillföra sig ganska goda inkomster«, Håkan Hörnsten som driver Aros-tvätten är »son till en riksdagsman«, har »praktiserat inom konfektionsindustrin i Borås« och är »duglig och förskaffar sig en god inkomst«. Hans rörelse har 12 stycken inlämningskontor, cirka 35 anställda och omsätter närmare en miljon kronor.

Den 12 december far en intresserad styrelse ut till Hagsätra för att göra ett studiebesök. 60 år senare kan man inte riktigt utreda vart de åkte, men i Hagsätra drev Svenska Bostäder på den tiden en stortvätt – visar en gammal telefonkatalog från 1965.

Tre dagar senare träffas styrelsen igen och besöket »visade bättre förutsättningar för kemisk tvätt än tidigare väntats«. Men med hänsyn till »att fastigheten blir en bostadsrättsförening och ej ett rent hyreshus, beslöts att hyresupplåtelse till kemisk tvätt ej tillåtes«. Och där försvann den hyresgästen.

Några spår efter Svenska Bostäders anläggning i Hagsätra finns inte i dag. Det förutom att adressen finns med på nå-

gon av Länsstyrelsens inventeringar över möjligt miljöfarliga lokaler i Stockholm – kemtvättar använde på den tiden synnerligen aggressiva kemikalier – men på samma lista finns faktiskt också lokalen här i föreningen, och det är nästa tänkbara och faktiska hyresgästs fel.

Inför julen 1961 finns det ingen hyresgäst för lokalerna i källaren på affärshuset – kontoret intill är också tomt. Men trots detta beslutar styrelsen att lokalerna ska byggas. Genom en listig formulering i avtalet med byggbolaget Skånska Cementgjuteriet har man nämligen rätt att avbeställa dessa lokaler om man vill – det är till och med så att det är bygga- ren som ska skaffa hyresgäster och det med långa kontrakt, helst minst 10 år. Allt för att föreningen inte ska behöva ta någon affärsrisk – kommersiella lokaler kan man inte vara säker på att få en hyresgäst till i alla lägen.

Lite olika tänkta användningar fladdrar förbi. Det finns en komplett ritning där kontoret på övervåningen används som skollokal. Egentligen blir då hela under- våningen på det huset skola – om man tänker sig mitten på huset så skulle den utgöra skolans mitt. Till vänster tänkte man sig två klassrum, kapprum och i korridoren (särskilt inritad på ritningen) en dricksvattenfontän. Till höger fanns så ytterligare ett kapprum, två klassrum och så längst mot affärshuset ett lärar- rum. Den idén skrotades.

Man talade då istället om att göra un- dervåningen till »samlingsal och bio« – men det förslaget dog snabbt eftersom det inte gav några hyresintäkter. Under en period hänvisar man istället till käll- larvåningen som »garage«, eller »där man tidigare planerat garage«. I ett läge gör man lite desperat en trevare mot ICA för att se om de inte vill köpa hela »bu- tikshuset« så att föreningen blir av med problemet – men det är man inte »håga- de« att göra. Då funderar man istället en stund på om man kan flytta ner kylrum- men för butiken i källarvåningen – för att på det sättet kunna använda övervå- ningen mer effektivt.

Men så någon gång mellan december 1961 och 9 mars 1962 dyker plötsligt »Svenska Sanerings Aktiebolaget« upp på scenen. Och den 9 mars beslutar sty- relsen att hyra ut den stora lokalen i käll- laren och kontoret ovanför till det före- taget, dock under förutsättning att yr- kesinspektionen godkänner lokalens an- vändning. Och ungefär här konstaterar också styrelsen att inflyttning i affärshu- set bör kunna ske i mitten av september. De första lägenheterna (hus 3 och 12) har då redan varit bebodda i över ett halvår (inflyttning 15 februari 1962).

Det finns inga spår av hur föreningen kom i kontakt med Saneringsbolaget i Solna. Bolaget är bildat precis innan jul 1943 och en liten rest av bolaget, dock utan verksamhet, finns kvar än i dag. Allt sedan starten har man varit verksam

Bilden är egentligen fusk. För den är från ICA-Butiken på Rudbecks väg några hundra meter från föreningen. Från »vår» butik finns inga bilder kvar. Men året är i alla fall 1963

inom »rätt- och flugbekämpningsbranschen« och man har haft sin verksamhet på lite olika platser över Stockholmsområdet. Täby, Solna och Edsberg är några ställen som bolaget drivit verksamhet på. Råttorna och flugorna bekämpade man tydligen i första hand med olika typer av gift – för bolagets samtliga lokaler finns med på Länsstyrelsens listor över »potentiellt förorenade områden i Stockholm«. I just Edsberg har man tydligen under perioder sysslat med att packa om rättgift från stora femtiokilossäckar till mindre förpackningar.

Våren 2009 – när arbetet med att bygga om källarlokalen inleddes – gjorde föreningens styrelse en ordentlig genomgång av tidigare hyresgäster och deras verksamhet och då uppmärksammades också det här problemet. Lokalen har som det heter »riskklass«, men de mätningar som gjordes sommaren samma år visade på bara mikroskopiska rester av gift – gift som dessutom kan komma från vanlig skadedjursbekämpning under de över 40 år som gått sedan Saneringsbolaget flyttade ut från lokalen. Men för att slippa framtida tveksamhet kring lokalen så genomfördes en totalsanering – detta så att föreningen för all framtid kan vara helt säker på att det gift som fanns eller möjligen inte fanns – i vart fall inte finns kvar.

Så här i efterhand kan man ju tycka att det är lite knepigt att förstå hur föreningens styrelse i början av 60-talet

kunde välja att lägga den här typen av verksamhet mitt i ett bostadsområde – rakt under ett bageri. Särskilt som man bara månader tidigare har avfärdat en ungefär lika giftig kemtvätt. I yrkesinspektionens arkiv (vid sådana här tillfällen blir man lite varm i hjärtat över att leva i ett land med känsla för byråkrati och arkiv) finns också en kopia på ett brev som man skickar till föreningen i mars 1962. Där påpekas det självklara, nämligen att de inte är övertygade om *»lämpligheten av att förlägga arbetslokaler med sådan tillverkning varom här är fråga i bostadshus«*. Men förutom lite synpunkter på att omklädningsrummet för kvinnliga arbetare ska »förses med två tvättplatser«, så godkänner man källarvåningen som arbetslokal. Hälsovårdsnämnden i Sollentuna Köping funderar en del på frågan, men meddelar under våren att man inte har några invändningar förutom att det »ska åligga sökanden att tillse och ansvara för att i lokalerna tillverkade eller förvarade produkter icke blir tillgängliga utanför lokalerna«. Det kan ju verka som ett ganska modest krav att man inte ska sprida paket med rättgift omkring sig hur som helst.

FARBRÖDER MED JÄRNVILJA STYR

Under hösten 1962 förhandlas det så, när alla myndigheter har sagt sitt, om detaljer – som det verkar så här i efterhand både med hyresgästen och internt i föreningens organisation. Det är inte helt lätt att reda ut hur stridslinjerna i

föreningen egentligen såg ut. Ska man vara helt uppriktig är det till och med svårt att förstå vilken roll de inblandade egentligen spelade.

I mitten finns föreningens styrelse, som förutom sin ordförande Harald Emtell, vilken samtidigt också är ordförande för styrelsen i Sollentunahem, består av ett antal kommunalpolitiker. Emtell väljer också att köpa en lägenhet i föreningen och bor sedan under många år kvar. Hans efterträdare i Sollentunahem hamnar i stället i grannföreningen – så mycket för allmännyttan.

Föreningen anställer en »kontrollant« som arbetar för styrelsen under hela byggtiden – vilket med dagens entreprenadrättsliga terminologi närmast blir »beställarens ombud«. Han heter Olle Gewalt, är civilingenjör – och en ordningens man. Betydande delar av den här texten bygger på ett par minutiöst ordnade pärmar med handlingar och genomslagskopior av hans korrespondens som blivit stående i ett dammigt hörn på Fastighetsskötarexpeditionen här i föreningen. Att de glömts bort och hamnat längst in är antagligen det enda skälet till att de klarat 45 års rensningar av gamla papper (lustigt nog är de också prudentligt märkta »ska slängas omgående«). Så finns som vi redan nämnt verkställande direktören Gösta Elghufvud – som i någon formell mening borde vara underställd sin ordförande i Sollentunahem.

När det till exempel kommer till att inreda kontorslokalen till Saneringsbolaget – uppskattad kostnad 10.000 kronor – så är ingen överens om någonting och korta brev (motsvarande dagens e-post) går mellan alla inblandade. »Gubbarna«, »har stegrat sig«, »överbetalning«, »E gör motstånd«, och »T viker sig inte« (vem nu i hela friden T är) men så, sommaren 1963, noterar i alla fall föreningens styrelse att lokalen på Kruthornsvägen 18 är uthyrd som kontor, den rakt under som tillverkningslokal och den under affärshuset som lager – samtliga till Svenska Saneringsaktiebolaget och på tioårskontrakt.

Med detta har samtliga lokaler i affärshuset – eller som man skriver »kring torgbildningen« – hittat hyresgäster. En lokal utgivare av annonsblad – Sollentuna Annonsrevy – försöker också arbeta in namnet »Ribbings Center« som samlingsnamn för de som driver sin verksamhet kring »torget«.

I KONKURRENS MED EDSBERGS CENTRUM

Butiken är alltså uthyrd till ICA och de blir också kvar där till mitten av 1990-talet – då släpper centrala Ica butiken. Den är då inte lönsam för dem längre och den drivs istället vidare som en fristående närlivsbutik – som naturligtvis hela tiden brottats med samma problem. Verksamheten har sedan under de senaste decennierna bytt ägare upprepade gånger, och varje ny ägare fått en allt sorgsnare min. Lokalen har delats i två

delar och i den ena har det byggts ett bageri – som även det haft svårt att överleva. Hyran har betalats allt mer ojämnt och för varje år som gått har lokalerna förfallit allt mer – och tillslut domde en besiktningsman ut elledningarna som direkt »brandfarliga«.

Både butiken och bageriet valde därefter att lägga ner verksamheten. Det är i sig kanske inte så förvånande. För 30 år sedan fanns det fortfarande en massa mindre livsmedelsbutiker i Edsbergsområdet. En i grannföreningen Platån, en på Skyttevägen, och en nere vid Rudbecks väg (granne med Mauritz Bäärnheim som vi nämnde i början av texten i det här häftet) för att bara nämna de närmaste. I dag har alla dessa lagts ner och handeln koncentrerats till ICA i Eds-

bergs Centrum (värt att minnas är att det bara är 15 år sedan som det också fanns en stor Konsum-butik där – men också den borta nu).

Det ursprungliga bageriet (vänstra delen av övervåningen) används som konditori från 1963 till början av 1980-talet då lokalen byggs om till restaurang. 1977 gör Nisses faktiskt ett första försök att dra sig ur verksamheten. Då har han nämligen, enligt ett styrelseprotokoll, hemställt om att hyresrätten ska få överlåtas till »en person vid namn Gölcük«. Man har uppenbara problem att få skrivmaskinen att skriva det främmande »ü« och beslutar att »ändrade dispositioner av konditoriverksamheten icke medgives«. Trots detta konstaterar styrelsen två år senare lite oväntat att just »Pizzerian ge-

nomgått en omfattande reparation«. Ett år senare byter »Edsbergs Pizzeria« ägare för att ytterligare tre år senare byta ägare igen. Den här gången till det aktiebolag som – om än med andra ägare – driver verksamheten än i dag. 1985 sker en betydande ombyggnad – där lokalen också i myndigheternas ögon blir godkänd som restaurang. Tidigare har lokalen bara varit godkänd för »varma smörgåsar, varmkorv, hamburgare samt ett antal prefabricerade livsmedel«, men nu får man efter ombyggnaden tillstånd för den typ av restaurangservering som bedrivs här än i dag.

En liten butiklokal till höger om affärs-
huset (under 2005 ombyggd till bostadslägenhet) hyrdes ut samma dag som huset byggdes klart till en kombinerad skomakare och låssmed. Låssmedsverksamheten blir sedan kvar med samma hyresgäst till 1997. Det handlar om företaget Gerts Lås som numera bedriver sin verksamhet från en annan adress i Edsberg. I huset till vänster om affärs-
huset hamnar en frisör och om än med olika barberare blir den verksamheten kvar till 2004 (lokalen byggdes 2005 om till två bostadslägenheter).

Svenska Saneringsbolaget flyttar från lokalerna först 1976 – och nästa hyresgäst blir Samdistribution. Det företaget sysslar som bekant med att distribuera böcker åt i första hand Bonniers förlag. Det blir dock en kort vistelse i föreningen och knappt två år senare flyttar man ut.

En tidningsannons ger ett antal svar och det handlar om företag som sysslar med »livsmedelsimport«, »plåtslageri«, »bilreparationer« samt slutligen »hälsokost«. Det blir den senare verksamheten som drivs av företaget »Kemiska Centrallaboratoriet« som flyttar in sommaren 1978. Av ett brev till föreningen kan man ana att främsta argumentet för dem att hyra lokalen är att flera anställda »bor nära till för Edsberg«. På samma brev finns en prudentlig notering från föreningens dåvarande förvaltare som tydligen talat med bolagets bankkontakt – för att utreda soliditeten – »A är förmögen och har mkt god ekonomi«. 1983 har hälsokostmänniskorna egentligen bara behov av halva ytan, man vill nog helst flytta och letar vänligt nog reda på en annan hyresgäst till föreningen. Bonnierföretagen tycks dock ha en fäbless för bostadsrättsföreningen Solhjulet, för våren 1984 flyttar Bonver Videodata in. Det är ett företag som till en del ägs av just Bonniers och de har utvecklat ett »datoriserat system för administration och distribution av videokassetter och våra främsta kunder i Sverige är för närvarande KF, OK och Shells videogrupp«.

Lokalen används så under tre år för att »ta emot och distribuera film«. Efter tre år packar de ihop sin verksamhet och in flyttar »Rini«. Rini Ergoteknik aktiebolag bor sedan kvar i 20 år fram till nyårsaf-
ton 2008. De sysslar med lite olika tillverkning – till att börja med utrustning för att minska belastningsskador på de

personer som arbetar med att montera kretskort – men under senare år övergår verksamheten mot att tillverka ergonomisk utrustning för sjukvården. Typexemplet på en sådan produkt är tandläkarstolar. När tillverkningen flyttat ut användes lokalerna under en period av föreningen själv, samtidigt som vi genomförde det mödosamma arbetet med att riva ut gammal inredning och därefter sanera lokalen från golv till tak.

STÄMMAN BESLUTAR OM OMVANDLING

Ett tidigare årsmöte i föreningen hade då redan gett styrelsen i uppdrag att bygga om så mycket som möjligt av lokalerna i föreningen till bostäder. Det fanns också en del lokaler som föreningen använde själv (gästlägenheter, föreningslokal och lokaler för fastighetsskötarna) som kunde byggas om till bostäder – något som inte var möjligt med källarvåningen eller övriga lokaler i själva affärshuset så en omflyttning fick planeras.

Den gamla föreningslokalen på Kruthornsvägen 68 byggdes om till bostad, föreningens expedition på Kruthornsvägen 42 blev två nya bostäder och fastighetsskötarnas expedition i kanten på höghuset med adress Kruthornsvägen 48 ytterligare en lägenhet. (Den senare lokalen har sedan urminnes tider av oklar anledning internt alltid kallats »gruvan«.) Hela markvåningen på huset med Kruthornsvägen 20-22 – byggdes om till lägenheter. Totalt blev det sex nya bostadsrätter här.

De lokaler som föreningen använder själv finns numera i affärshusets övre och undre våning. På ovanvåningen finns – bredvid restaurangen – en tvättstuga samt utrymmen för de personer som arbetar med föreningens dagliga drift (fastighetsskötare, trädgårdsmästare och städare). Den undre våningen i affärshuset är ombyggd till en föreningslokal. Egentligen är det inte en lokal utan flera. Det är i grunden en stor lokal – 600 kvadratmeter – som dock enkelt kan delas i mindre. I den större delen kan man ha riktigt justa kalas – men det finns också mindre rum lämpliga för sammanträden eller studiecirkel. På ett sätt man alltså säga att det till slut blev som man tänkte sig under ett kort ögonblick precis innan julen 1961 – när styrelsen drömde om att använda lokalen som samlingsal.

I den andra halvan av den stora lokalen – den del som sträcker sig in under Kruthornsvägen 20 och 22 – finns numera fyra stycken gästlägenheter (två enkelrum och två dubbelrum) samt ytterligare lokaler som i framtiden exempelvis skulle kunna inredas som ett gym.

Affärshuset är från och med 2018 inte längre något affärshus och bostadsrättsföreningen Solhjulet innehåller nu ytterligare ett dussin bostadslägenheter – och i föreningens hus finns bara en (restaurangen) externt uthyrd lokal. Med 701 bostadslägenheter är bostadsrättsföreningen Solhjulet Sollentunas i särklass största bostadsrättsföreningen – men också en av dussinet största i Sverige. ¶

*En bild från saneringen av den stora lokalen som sträcker sig under hela affärshuset.
Nu finns här en föreningslokal så stor att den kan delas upp i tre eller fyra delar.*

Vilse i »Ribbings Center«?

ÖVERVÅNINGARNA

■ Först skola, sedan gästlägenhet och nu ombyggt till bostäder

■ Svenska Saneringsbolagets kontor fram till mitten av 70-talet, därefter blandad verksamhet. Nu ombyggt till bostäder.

■ Gerts Skor och Lås blev successivt allt mer lås och mindre skor. Lokalen är nu ombyggd till en bostad.

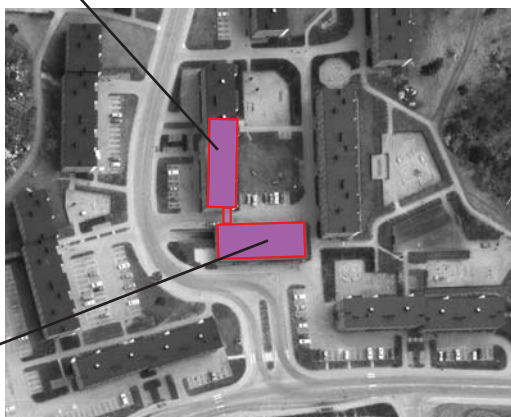
■ ICA-Epoken under många år, men nu ombyggt till tvättstuga och lokaler för dem som arbetar dagligen med föreningen.

■ Nisses Konditori under många år, men i början av 80-talet ombyggd till pizzeria.

■ Från början en frisör – Allan Perssons damsalong. Liknande verksamhet till 2005, då lokalen byggdes om till två bostäder.

■ Den här källarlokalen är enormt stor. Hela undervåningen på affärshuset plus mer än halva huset bredvid, och det blir tillsammans över 1.200 kvadratmeter. Lokalerna hänger ihop genom en gång som går under vägen mellan husen. Första hyresgästen var Svenska Saneringsbolaget och den senaste, och sista externa, hette Rini. Den del som ligger under affärshuset är ombyggd till föreningslokal och den del som ligger under grannhuset är ombyggd till bland annat fyra gästlägenhet.

UNDERVÅNINGARNA

ATT HYRA
kontors- och lagerlokaler

i bebyggelse under uppförande för bostadsrättsförening inom Eds-
bergsområdet, Söllentuna. Hänvändelse till ingenjör Lennart Lars-
son, tel. 23 75 00.

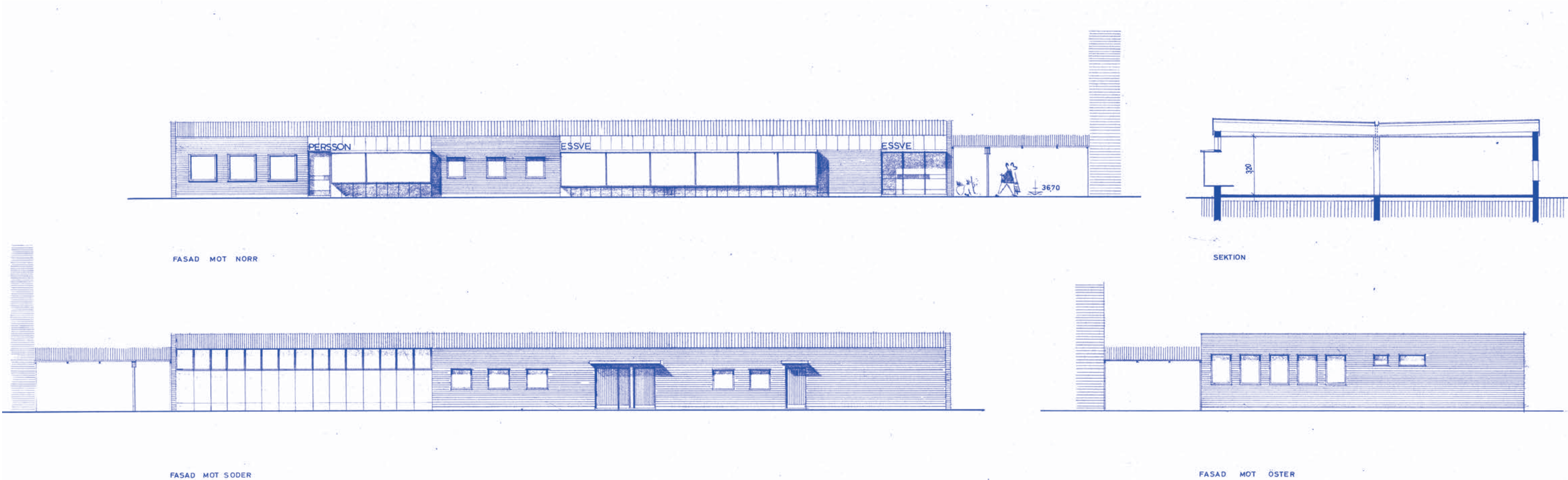
AKTIEBOLAGET SKÅNSKA CEMENTGJUTERIET
Husbyggnadsavdelningen, Stockholm

BOSTADSRÄTTSFÖRENINGEN SOLHJULET

Telefon (växel) 08 – 96 14 20 | info@solhjulet.se
www.solhjulet.se | www.facebook.com/brf.solhjulet

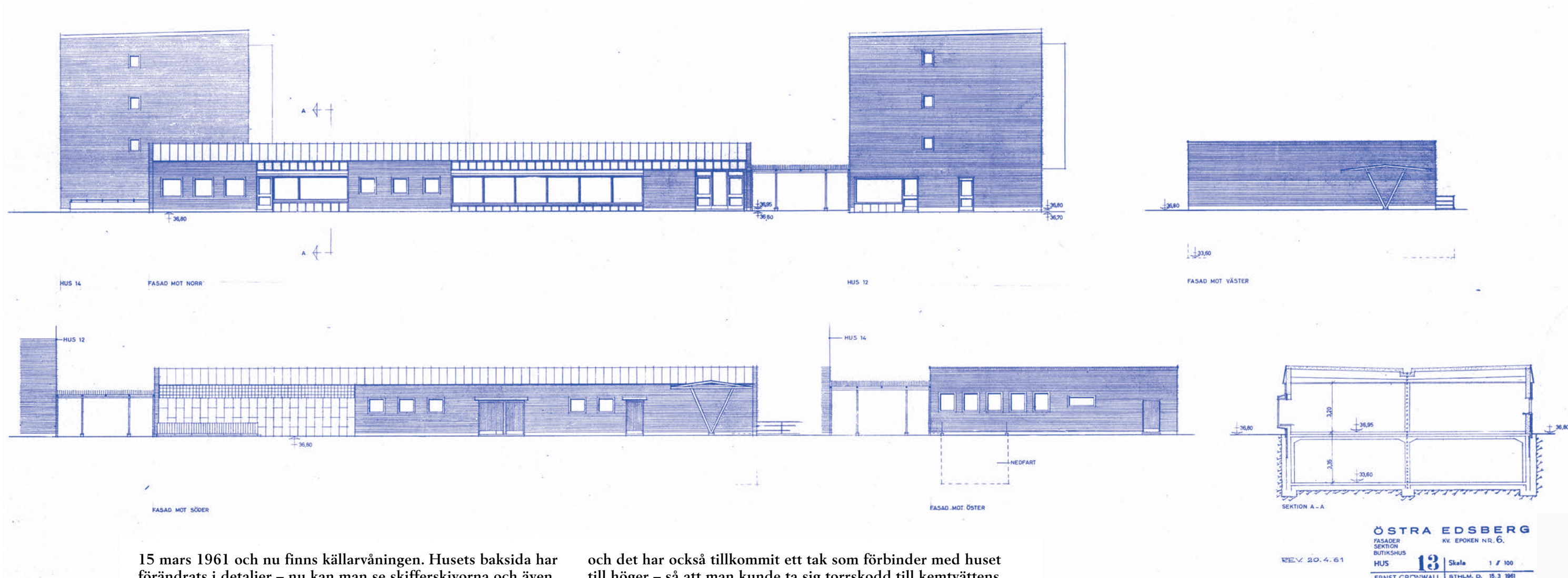
DEN FÖRSTA RITNINGEN, FRÅN 1 SEPTEMBER 1960: DEN VISAR ETT AFFÄRSHUS SOM BARA BESTÅR AV EN VÅNING.

Den första kända ritningen som visar föreningens affärshus. Den här är daterad den 1 september 1960 och redan här utgår man från de två hyresgästerna ESSVE (det vill säga ICA) och Perssons Konditori.

Sektionen som det heter på arkitektspråk – genomskärningen – överst till höger visar att huset bara har en våning. Notera det snygga taket som förbinder med huset till vänster. Det byggdes dock aldrig.

EN RITNING, FRÅN 15 MARS 1961: DEN VISAR ETT AFFÄRSHUS SOM NU FÅTT EN STOR KÄLLARVÅNING.

15 mars 1961 och nu finns källarvåningen. Husets baksida har förändrats i detaljer – nu kan man se skifferskivorna och även glasbetongen i överkant. Trappan ner till undervåningen syns

och det har också tillkommit ett tak som förbinder med huset till höger – så att man kunde ta sig torrskodd till kemptvättens inlämningsbutik.